

SUBVERSIVE SPEECH IN NICOLAE LABIȘ' POETRY

Ioan Gheorghișor

Prof. PhD., Școala Gimnazială „Prof. Ion Vișoiu”, Chitila, Ilfov

Abstract: Matur readers must read again and again, and revalue Nicolae Labiș' poetry. Young readers have the chance to accurately intercept the most talented poet of the first half of the last century, on one condition: to be acquainted with the history of the troubled times the poet has lived in.

Labiș' poetry has got almost in its totality an occasional character and it is determined by biographical circumstances, while the nature in his creation is an initiatic one, full of mysteries. The poet has a profound feeling of nature that for him it is a territory in which the death initiation at that time was synonymous with his abrupt, precocious and unwelcome maturation.

Signs of his rebellion are everywhere in his work, and we must notice the poet's courage; but Labiș seems to have been rather a disappointed and uncomfortable young man than an artist devoted to the communist regime.

Keywords: revalue, talented poet, biographical, initiation, rebellion.

Criticii și istoricii literari vorbesc din ce în ce mai des de „doi Labiș” și consideră că poetul trebuie altfel perceput *azi* față de cum era receptat *ieri*, când, din cauza contextului politic și, mai ales, din vina manualelor școlare ale altor vremuri, el era perceput doar ca un „poet comunist”, un „poet revoluționar”, autor al unor poeme care aveau ca temă omul nou și mărețele sale realizări sub comanda unui partid unic și demn de a fi iubit necondiționat. Însă, „Labiș a fost un insurgent, dar în interiorul comunismului, un precursor, dar nu un model”¹, crede Răzvan Voncu. Poetul de la Mălini a înțeles cât de necesară este responsabilitatea generației sale, aflate în „era entuziasmului”, în „miezul unui ev aprins”: „Clopote grave sunară trezirea/Generației noastre,/Tragem cugetarea afară din teacă” (*Vîrsta de bronz*). „Compromisul, duplicitatea ori indolența îi sunt poetului nu doar străine, dar și detestabile, iar «lupta cu inerția» este expresia cea mai elocventă a unei astfel de poetici și etici”², consideră Iulian Boldea. Chiar dacă evenimentele epocii au fost, pentru generația lui Labiș, aceleași, poetul de la Mălini a resimțit mai acut decât confrăii săi șocul dătător de mari dezamăgiri al politicii de la jumătatea secolului trecut.

Deși foarte tânăr, Labiș a cunoscut foarte bine literatura epocii. „Chiar și atunci când acceptă teme obișnuite și uzate sub alte condeie, poezia lui Nicolae Labiș propune registre de autenticitate. Nicolae Labiș era un poet contra curentului oficial, care comanda rețete și totodată condamna lirismul. Efortul lui a fost de a înnobilă și a sfinți totul prin lirism”³, e de părere Mihai Ungheanu. Poezia lui are însă „un neașteptat sens polemic”, diferă mult de

¹ Răzvan Voncu, *Poezia lui Labiș, azi, Prefață*, în vol. Nicolae Labiș, *Moartea căprioarei*, București, Editura Minerva, Colecția Jurnalul Național, 2009, p. 31.

² Iulian Boldea, *Istoria didactică a poeziei românești (perspective analitice)*, Brașov, Ed. AULA, 2005, pp. 480-481.

³ Mihai Ungheanu, „Generația Labiș – decimare lentă – început de răspuns”, *Noua revistă română*, nr. 8-9, nov.-dec. 1996, apud Nicolae Labiș, *Moartea căprioarei*, București, Editura Minerva, Colecția Jurnalul Național, 2009, p. 19.

textele epocii, scrise la comandă, și „e o replică la alte texte și poate fi considerată în felul ei o parodie. Însă o parodie pozitivă”⁴, consideră Alex Ștefănescu.

Nicolae Labiș trebuie *recitit* și *reevaluat* de către lectorii maturi, iar mai tinerii cititori au șansa să îl recepteze corect pe cel mai talentat poet al jumătății secolului trecut, bine ar fi cu condiția să cunoască istoria vremurilor tulburi în care a trăit acesta. E limpede însă că avem de-a face cu „un Labiș în doi timpi”, un poet „angajat” sau, din contră, „un ins dezamăgit, incomod, de o lucidă candoare”⁵, după cum consideră Adrian Dinu Rachieru. Timpul încă lucrează la închegarea unei definiții corecte a liricii sale în tabloul literaturii contemporane.

*

Temele principale ale poeziei lui Nicolae Labiș sunt: paradisul copilăriei, luminat de chipul mamei, natura inițiatică, deseori cu ierni feerice, biograficul și, în prelungire, lumea satului natal, dar, mai presus de toate, *răzvrătirea*.

Poezia lui Labiș are, apropape în totalitate, un caracter ocazional și este determinată de circumstanțe biografice. Stau mărturie, în acest sens, poeme precum *Biografie*, *Mama*, *Scrisoare mamei*, *Întâlnire cu mama*, ciclul *Rapsodia pădurii* (cu episodul despre Sadoveanu), *Am iubit...*, *Am douăzeci de ani*, chiar și *Moartea căprioarei*:

„Mă iau după tata la deal printre tîrșuri,
Și brazii mă zgîrie, răi și uscați,
Pornim amîndoi vînătoarea de capre,
Vînătoarea foametei în munții Carpați.
Setea mă năruie. Fierbe pe piatră
Firul de apă prelins din cișmea.
Tîmpla apasă pe umăr. Pășesc ca pe-o altă
Planetă, imensă, străină și grea.

Așteptăm într-un loc unde încă mai sună,
Din strunele undelor line, izoarele.
Cînd va scăpăta soarele, cînd va licări luna,
Aici vor veni în șirag să se-adape
Una cîte una căprioarele.”

„Natura lui Labiș este una tragică, inițiatică și misterioasă”⁶, e de părere Răzvan Voncu, și, prin acest aspect, poetul se deosebește de Eminescu, chiar dacă ambii au atribuit naturii o „demnitate cosmică”, ambii au avut un accentuat sentiment al naturii, doar că marele clasic nu a văzut niciodată în natură, precum Labiș, un teritoriu plin de taine, în care *inițiereain moarte* era sinonimă cu maturizarea bruscă, precoce și nedorită:

„Mă simt legat prin sete de vietatea care a murit
La ceas oprit de lege și de datini...
Dar legea ni-i deșartă și străină
Cînd viața-n noi cu greu se mai anină,
Iar datina și mila sunt deșarte
Cînd soru-mea-i flămîndă, bolnavă și pe moarte.”
După opinia lui Ion Bălu, prezența, în poem, a multor antiteze „sugerează
dramatismul

⁴ Alex Ștefănescu, *Poezia lui Labiș-o critică a poeziei epocii/ A spune adevărul fără a fi clovn*, *Istoria literaturii române contemporane, 1941-2000*, București, Editura Mașina scris, 2005, apud Nicolae Labiș, *Moartea căprioarei*, București, Editura Minerva, Colecția Jurnalul Național, 2009, p. 438.

⁵ Adrian Dinu Rachieru, www.rachieru.ro/editoriale_recenzii_articole/cei-doi-labis

⁶ Răzvan Voncu, *Ibidem*, p. 29.

experienței trăite de copilul care, cu prețul pierderii candorii infantile, întreprinde un nou pas pe calea cunoașterii”⁷.

Dacă biata căprioară a avut parte de o moarte regretată, dar necesară pentru supraviețuirea într-o vreme de foamete, *rîsul* din poezia cu același titlu e sălbăticiunea care stîrnește – deși nu ar trebui (și acesta e meritul exclusiv al autorului!) – o compasiune vinovată.

„În blana-i năpîrlită au năpădit scaieții
Alunecă prin ramuri bătrîn și mohorît.
Își omora el prada nu pentru hrana vieții,
Ci numai pentru-a sînge-a omorît.

Un pui de cerb se-azvîrle prin ierbile-n cascade
Și se oprește-o clipă, sfios, ca un surîs...
Cu coada șfichiindu-și pîntecul supt, ce cade
Îi sare-n ceafă ucigașul rîs.”

Partea a doua a acestei poezii, care a suferit clare influențe eseniene (versurile marelui poet rus din poemele *Vulpea*, *Vaca*, *Cîntecul cățelei* stau mărturie în acest sens), dau dovada profunzimii și a maturității în analiza dulcii suferințe finale, la care orice ființă are dreptul:

„Se tulbură privirea de cer senin umplută,
Cornițele firave se poticnesc în lut.
Iar rîsu-și scoate limba din gura-i desfăcută
Și pare că e iarăși ca-n trecut.”

Și sîngele ce-n blana pufoasă se prelinge
Îl reîntinerește o clipă, nefiresc.
Dar limba ostenită azi nu mai poate linge,
Și vechii colți, slăbiți, îi clănțnesc...

Din ce în ce mai slabă și inima îi sună
Și fiarei i se pare că-i iarnă, c-a-nghețat,
Că-n ultima lui pradă de astăzi, se răzbună
Tot sîngele pe care l-a vărsat.”

(*Rîsul*)

Pasărea mîndră, maiestuoasă din *Albatrosul ucis* are o moarte nedemnă și nemeritată. Spectacolul morții din finalul acestui poem, considerat de critica literară o capodoperă a lui Labiș, (alături, desigur, de *Moartea căprioarei*), amintește de marele poem pe aceeași temă al lui Baudelaire, dar îi poate duce pe cunoscători cu gândul la un minunat poem semnat de Lucian Avramescu, intitulat *Un liber albatros*:

„Deasupra țipă-n aer dansînd în salturi bruște,
Sfidînd nemărginirea, un tînăr pescăruș.
Războinicul furtunii zvîrlit între moluște
Răsfrînge-n ochiu-i stins un nou urcuș.

„Cînd se-ntețește briza aripa-i se-nfioară

⁷ Ion Bălu, *Nicolae Labiș*, București, Editura Albatros, 1982, apud Nicolae Labiș, *Moartea căprioarei*, București, Editura Minerva, Colecția Jurnalul Național, 2009, p. 432.

Și, renviat o clipă de-un nevăzut îndemn,
 Îți pare că zbura-va din nou, ultima oară,
 Spre-un cimitir mai sobru și mai demn.”
 (*Albatrosul ucis*)

*

„Răzvrățiții” evocați de Labiș în poeziile sale sunt Prometeu, Icar, Rimbaud, Villon și Baudelaire. Trebuie reamărcat curajul tînărului poet, de la care se aștepta să-și facă idoli din comuniștii virtuoși, din conducătorii noului regim ajuns la putere. Dar, manualele elevilor de atunci găzduiau doar poeme precum *Partidului*, *Orație de nuntă*, *Comunistului*, *Viitorul*, *Întîlnire cu tractoriștii*. Și totuși, dacă urmărim demersul liric labișian din aceste poeme, constatăm că el se deosebește de cel proletcultist al majorității confrăților săi. *Partidului* începe atipic, neavînd nimic comun cu socialismul:

„Lumina ideală cînd Dante cotelplase
 Călăuzit de scumpa-i simbolică femeie,
 Cuvîntul i se stinse și mîna lui sculptase
 Al treilea pîlc și ultim de stele-n epeoe.”
Comunistului e doar un portret al omului ideal, fără trimeri politice:
 „Bucurie, durere, în tine se-mbină-
 Blîndă lumină – tăioasă lumină-
 Naltă vibrație împrăștie-n fire
 Și pentru creștere, și pentru piele...”

De Marx, poetul se apropie în chipul cel mai firesc cu putință, poate și din pricina vîrstei fragede, pentru că el consideră că idealul lor e același:

„Marx, mi-amintesc de un vis ce-i al tău și al meu,
 Să fie-aspirate de flori minunate candorile,
 Gîndul să urce-n înalt, la popasuri s-adoarmă,
 Pulsul să sune normal și să lunea orele
 În armonioasă și limpede larmă”

(*Lui Marx*).

Meșterul e un poem a cărui cheie trebuie căutată în versurile din final, cînd conflictul dintre domn și zidar se rezolvă, surprinzător, fără victoria stăpînului, sub semnul „dragostei pămîntului și-a țării”, pe care, ca un Prometeu răzvrătit, meșterul valah o consideră superioară. Patriotism înseamnă, pentru Labiș, a-ți iubi patria, nu un vremelnice conducător sau un partid anume. Domnitorul, stăpînul, „s-a destrămat sub piatră-n mănăstire”, pe cînd artistul a supraviețuit, prin creația lui: „Fîntîna curge-n brazed și-n uitare/Fără odihnă, fără uitare, fără somn.”

Semnele răzvrătirii sunt peste tot în creația lui Labiș. „Mobilizarea” tatălui este un moment trist, nu înălțător, iar războiul în care se duce părintele său este crud, descris în termenii unui naturalism crud (*În ziua neuitată*); sîngele curge din rană „prin brațul zdrențuit al tatii” (*Blestem*), iar țara se învață „cu lună lividă sticlind în spărtura de geam/Și cu gura uscată de foame ca piatra trăsniță” (*Începutul*). Din folclor, poetul alege specii precum colinda și bocetul, nu doina sau balada, dansul e „danț”, poetul s-a născut „de Sfîntul Andrei”, termini nepotrivîți epocii ori spiritului ateist al acesteia. Ioan Holban consideră aceste semne ale răzvrătirii poetului ca reprezentînd „dezeroizarea unor simboluri cu valoare de tabu în lirica vremii.”⁸ Lui Nicolae Labiș nu-i e străină nici ironia, consideră Ioan Holban, „una dintre cele mai spectaculoase expresii ale discursului subversiv”⁹. Iată cum evocă poetul actul de la 23 August 1944:

⁸ Ioan Holban, www.convorbiri-literare.dntis.ro/HOLBANnov9html Portrete contemporane Fondul strict secret al poeziei.

⁹ Ibidem.

„În orașul dintre munți-
 Ca știrbite stalagmite-
 La un an după război,
 Casele rânjeau rănite.
 Toamna munții-nvinețea,
 Sevele-nghețau în plante,
 Bruma cobora în zori
 Peste baligi, diamante.
 Douăzeci și trei august
 Prima-i pomenire vie
 Și-a adus-o printre plopi
 Mari, de toamnă timpurie.
 În orașul dintre munți
 Oamenii nu pricepură
 Cît de mare-i acea zi
 Învelită-n ploaie sură.
 Prin noroiul de pe străzi
 Defilau numai o sută,
 Doar o sută de bărbați –
 Sub a vîntului valută...”

(100)

Țăranul lui Labiș nu este idealizat, nu e fericit; el este „omul cu o casă de copii” care „își muncește țarina-n tăcere”, căruia „i-a murit muierea de un an” și care „nervos cămașa își descheie/Și pornește răvășit spre văi” (*În zori*).

Așa cum am arătat mai sus, trecînd peste cîteva poezii care pot fi considerate ca fiind tributul plătit de poet regimului comunist ori, pur și simplu, o formă de exprimare artistică a unui crez ideologic care l-a entuziasmat pentru scurtă vreme, Labiș s-a detașat, după opinia lui G. Călinescu, de poezii devotați epocii cu trup și suflet prin „mai multă stăpînire a mijloacelor de expresie” prin „deplina virtuozitate”, marele critic considerînd că opera acetuia luminează „pe cerul întunecat al poeziei”¹⁰ scrise într-un regim cu care Labiș a refuzat, de cele mai multe ori, să se identifice, fiind trecut, din acest motiv, de reprezentanții puterii comuniste, pe „lista neagră”, supravegheat și acuzat de evaționism.

BIBLIOGRAPHY

- Bălu, Ion, *Nicolae Labiș*, București, Editura Albatros, 1982.
 Boldea, Iulian, *Istoria didactică a poeziei românești (perspective analitice)*, Brașov, Editura AULA, 2005.
 Călinescu, G., „Nicolae Labiș”, *Contemporanul*, nr. 47/1958.
 Holban, Ioan, www.convorbiri-literare.dntis.ro/HOLBANnov9html Portrete contemporane
 Fondul strict secret al poeziei.
 Rachieru, Adrian Dinu, www.rachieru.ro/editoriale_recenzii_articole/ cei-doi-labis.
 Ștefănescu, Alex, *Poezia lui Labiș-o critică a poeziei epocii/ A spune adevărul fără a fi clown, Istoria literaturii române contemporane, 1941-2000*, București, Editura Mașina descris, 2005.
 Ungheanu, Mihai, „Generația Labiș – decimare lentă – început de răspuns”, *Noua revistă română*,

¹⁰ G. Călinescu, „Nicolae Labiș”, *Contemporanul*, nr. 47, 1958.

nr. 8-9, nov.-dec. 1996.

Voncu, Răzvan, *Poezia lui Labiș, azi, Prefață*, în vol. Nicolae Labiș, *Moartea căprioarei*, București, Ed. Minerva, Colecția Jurnalul Național, 2009.